

Xilografia Teratològica (revers)

Segle XVIII

Boix

13 x 9 x 2 cm

Museu d'Art de Girona Núm. reg. 135.019 (revers)

Fons d'Art Diputació de Girona

El Museu d'Art de Girona conserva un dels fons de matrius xilogràfiques més importants d'Europa pel que fa el seu volum i la seva cronologia. La col·lecció prové de l'antiga impremta gironina Tipografia Carreras, fundada l'any 1860 i activa fins el 1952, i compren una gran varietat iconogràfica representativa de la imatgeria popular catalana dels segles XVII i XVIII. Generalment, les il·lustracions acompanyaven romanços, obres literàries de caire popular i d'extensa divulgació que foren una forma d'entreteniment i un mitjà de comunicació. A més, molts d'aquests materials incloïen, al final de la narració, un comentari de caràcter moralitzant.

El conjunt conté una matriu que representa uns siamesos simètrics cefalòpegs, de la que no s'ha trobat cap versió impresa amb l'estampa corresponent. Malgrat tot, el més probable és que servis per il·lustrar algun romanç de successos o algun tractat d'anatomia influenciat per la ciència teratològica, molt en voga en aquella època.

Impressió de la Xilografia teratològica editada al catalag de boixos de la tipografia carreras, Museu d'art de Girona. Núm. reg. 134.896 Fons d'Art Diputació de Girona, Pàg. 178, Fig. 692

Davant de les manifestacions “monstruoses”, els observadors experimenten un sentiment de fascinació barrejat amb el d’angoixa, cosa que els genera reaccions d’acceptació i de rebuig. Aquest fet és el que provoca que les anomalies corporals es vegin, per bona part de la societat, com quelcom pertorbador. El “monstre” ha estat objecte de fascinació, d’admiració, però alhora d’odi i repudia, en funció de cada moment històric i de cada context geogràfic. Prova d’això són les aparicions d’aquest tipus d’imatges en l’univers simbòlic dels mitjans impresos de masses, esmentats anteriorment, que alimentaven la curiositat dels lectors amb estampacions d’éssers d’aspecte deforme, anòmals i truculents.

Al llarg dels anys s’han proposat moltes explicacions fantàstiques i teories biològiques entorn a l’alteritat de l’altre, d’aquell que és diferent, d’aquell que es considera “anormal”, ja sigui corporalment o anímicament. La reflexió i els intents de sistematitzar de manera científicament fonamentada sobre els conceptes de normalitat i patologia són un dels temes primordials de la teratologia, l’estudi de les anormalitats del desenvolupament fisiològic. Tanmateix, una de les seves línies d’investigació més cèlebre és la d’explicar sobre el perquè i el com es produeix el naixement dels infants amb deformacions congènites, com el del nounat representat en la matriu xilogràfica.

Etimològicament, la paraula teratologia ens remet als termes grec i llatí *teratos* (monstre) i *monstrum* (aquell que ens mostra). Per tant, l’estudi etimològic condueix a la idea de que el monstre es mostra i ens mostra un suposat estat de desordre que esbocina un sistema específic de valors. Freud planteja el tema de la diferència i de la reacció que tenim davant d’aquesta, de perquè les persones reaccionen com reaccionen davant de l’alteritat de l’altre. *Unheimlich* (allò sinistre) és “l’estranyesa inquietant”, “allò que, havent de restar ocult, ha sortit a la llum i s’ha manifestat”. La “monstruositat”, la diferència corporal, ens confronta als límits del que considerem humà.

Amb l’adveniment del segle XVII i de la revolució científica, es dissipa la perspectiva d’interpretació teològica i supersticiosa de les malformacions i s’adopta un discurs més empíric i racional que vol donar resposta a aquesta pertorbació. Molts prohoms de l’àmbit de l’anatomia i l’embriologia es fascinen per l’espectacle de la deformitat, considerada intel·lectualment excitant. Val a dir que més o menys per la mateixa centúria sorgeixen els eclèctics gabinets de curiositats, llocs enigmàtics on es col·leccionaven i s’exhibien, per delit d’uns pocs privilegiats, mostres excepcionals, exòtiques

i curioses fruit del capritx de la natura. Aquí s’encabien des d’objectes estèticament agradables, fins als més aberrants, i estranys, com cadàvers i fetus afectats per teratògens submergits en formol. La “monstruositat” té relació amb allò meravellós i fascinant, genera incerteses i dubtes i remet a la problemàtica de la normalitat biològica i de fragilitat de l’ordre humà. Aquests gabinets de meravelles arcaics seran els precursors directes dels museus actuals.

Un dels anatomistes més cèlebres i influents fou Ambroise Paré, que compilà tot el saber teratològic des de l’Antiguitat fins la seva contemporaneïtat dotant una mirada genetista i cartesiana a l’univers del cos considerat monstruós i anormal. Posteriorment, especialment al segle XVIII, amb les investigacions de científics com Lémery i Winslow es consolida l’estudi clínic de la teratologia. No obstant, en aquella època prima la mirada descriptiva i literària, ja que no era possible prevenir ni tractar les anomalies. Les obres que sorgeixen sovint es centren més en la visió fetixista dels cossos i no tant en els causes que els generen. En algunes, fins i tot, traspua la voluntat d’advertir i moralitzar sobre determinades pràctiques sexuals que es creien inapropiades i que podien comportar el naixement d’un fill “monstruós” com el d’aquesta xilografia. I és que, segons les tesis foucaultianes, la construcció de la normalitat es troba més en l’ordre d’allò filosòfic que no pas en l’ordre d’allò mèdic.

De tot això, es pot deduir fàcilment que la norma no és quelcom natural de l’espècie humana, sinó una invenció, una creació, una producció. Esculpim l’alteritat de l’altre en els processos socials i culturals. És aquí on té lloc l’exercici de la construcció de l’anormalitat i li donem un sentit de diferència en clau negativa. Tal i com molt bé diu el Dr. Jordi Planella (catedràtic en pedagogia social), la normalitat ha començat a desdibuixar-se i les subjectivitats teratològiques es subverteixen i reaccionen, resisteixen i s’alteren, trenquen l’equilibri de les societats benestants i s’introdueixen en el cor de les comunitats. Tot això gràcies als militants de la dissidència de la “monstruositat”: persones amb trastorns mentals, persones amb diversitat funcional, portadors de VIH, gent gran dependent, persones sense llar, etc. Els podem seguir mirant com criatures estranyes, exhibibles i mostrables a les galeries dels horrors, o podem obrir les portes d’una societat que ni aïlla ni margina, ni exclou ni hipercorporalitza, ni amaga ni mostra l’alteritat. L’apropament entre l’altre i jo comença a ser un projecte de societat, un camí cap a una construcció dels subjectes no negativitzada, que permetin crear contextos relacionals no opressius.